Psihologie Sociala

CUPRINS

1. **Obiectul psihologiei sociale.** Specificul domeniului, definiţii ale psihologiei sociale, precizări conceptuale, raporturile psihologiei sociale cu alte discipline, vocaţia aplicativă a psihologiei sociale.

2. **Istoricul psihologiei sociale.** Etapele constituirii psihologiei sociale ca ştiinţă; principalii autori ai fiecărei perioade şi contribuţiiile acestora la devenirea domeniului.

3. **Persoana în psihologia socială.** Definirea persoanei, statutul şi rolul persoanei, construcţia socială a personalităţii, teorii privind devenirea personalităţii în context social.

4. **Teoria atribuirii.** Concepte utilizate în teoria atribuirii, experimente şi explicitări ale acestora, menite să ilustreze diferitele puncte de vedere cu privire la atribuire.

5. **Atitudinile şi schimbarea lor.** Teoria disonanţei afectiv-cognitive – ilustrări experimentale, explicitări, aplicaţii.

6. **Relaţiile interpersonale.** Tipuri de relaţii interpersonale; fundamentul relaţiilor simpatetice sau preferenţiale; teorii cu privire la formarea relaţiilor interpersonale; rolul sociometriei în studiul relaţiilor preferenţiale

7. **Comportamentul prosocial.** Teorii cu privire la natura acestui tip de comportament; factori care influenţează oferirea ajutorului; cum putem educa altruismul; cercetări experimentale

8. **Agresivitatea.** Teorii cu privire la natura agresivităţii; factori care influenţează agresivitatea; mass- media şi violenţa; strategii de evitare a conduitelor violente.

REZUMATUL CURSULUI

I. Obiectul psihologiei sociale.

Ne-am obişnuit să considerăm, aşa cum arăta Serge Moscovici, că există un pact de separare, pact ce atribuie individul psihologiei, iar societatea - sociologiei. Pe de o parte, acestă viziune este justificată din raţiuni didactice şi chiar metodologice, căci orice analiză implică un proces de abstractizare.

Real însă, individul se formează ca om doar în cadrul contextului sociocultural, la ale cărui norme şi valori va continua să se raporteze pe parcursul întregii sale vieţi, iar în mintea sa întotdeauna un altul va exista ca reper, ca model sau ca oponent. Societatea este, la rându-i formată din indivizi care interacţionează, care îşi propun scopuri şi acţionează pentru atingerea lor, care se asociază, cooperează sau sunt în conflict. Specific psihologiei sociale este faptul că propune o altă grilă de lectură, abordând concomitent ambii termeni ai cuplului individ – societate.

Iată cum psihologicul şi socialul se întrepătrund pentru a da naştere unei noi realităţi: fenomenele psihosociale. Obţinerea fenomenului psihosocial implică nu doar alăturarea ori însumarea celor doi termeni, ci o sinteză a acestora, în urma interacţiunii dintre psihologic şi social rezultând efecte care nu se găsesc în nici una dintre premise.

Aşadar, psihologia socială este o disciplină de hotar sau o ştiinţă – punte, iar obiectul său îl constituie omul relaţional, deoarece se găseşte în raporturi de comunicare şi interacţiune, cu alţi indivizi, cu grupuri şi cu mediul cultural – ideologic în care evoluează.

Vă propun două definiţii ale psihologiei sociale, pima aparţinând unui clasic al domeniului – Muzafer Sherif, iar cea de a doua marelui personolog american G.Allport .

- Psihologia socială reprezintă studiul ştiinţific al experienţei şi conduitei indivizilor în relaţie cu stimulii din mediu.
- Psihologia socială examinează şi explică modul cum gândirea, sentimentele şi conduitele indivizilor sunt influenţate de prezenţa actuală, imaginată sau implicită a altora.

Cum fenomenele de interacţiunea şi influenţa se petrec în contexte umane concrete, căci nu există raporturi fără suporturi, vom realiza analiza fenomenelor psihosociale pe patru nivele (conform cu nivelele de analiză propuse de prof. Pantelimon Golu):

1. Nivelul persoanei
2. Nivelul relaţiilor interpersonale
3. Nivelul microgrupurilor
4. Nivelul grupurilor mari.

Înainte de a face aceste analize, considerăm necesară incursiunea istorică pentru înţelegerea modului în care s-a edificat acest nou domeniu al cunoaşterii.

II. Scurt istoric al psihologiei sociale.

Psihologia socială are un lung trecut în întrebările filosofice preştiinţifice privind problemele omului în societate. Întrucât însă, este vorba despre intuiţii privind natura socială a omului, prezente în operele marilor gânditori încă din antichitate, dar foarte departe de maniera actuală de conceptualizare, numim această lungă perioadă preistorie.

Încercarea de a descoperi geneza fenomenelor psihosociale şi-a găsit locul în interesul manifestat de diverşi specialişti pentru a înţelege fenomenele psihice implicate în cultura şi comportamentul grupurilor sociale mari – mulţimi, colectivităţi, naţiuni, popoare.

În spaţiul culturii germane, acest interes apare manifest la Moritz Lazarus (antropolog) şi Hermann Steinthal (lingvist). Cei doi consideră că sufletul unui popor se manifestă prin limbă, mituri şi obiceiuri, astfel că prin studiul culturii se poate ajunge la psihologia popoarelor. Cel care ilustrează exemplar această orientare este W.Wundt, fondatorul primului laborator de psihologie experimentală şi totodată autorul unei monumentale opere – *Volkerpsychologie (Psihologia Popoarelor)* – lucrare în 10 volume, în care realizează istoria comparată a culturii, fiind aduse în discuţie numeroase elemente de etnografie.

Wundt considera că psihologia socială trebuie să studieze sufletul colectiv, care are tot atâta realitate ca şi sufletul individual.

Cam în aceeaşi perioadă, în Franţa, G.Tarde publică *Legile imitaţiei* (1890) – considerând imitaţia fundamentul vieţii sociale, mecanism care asigură difuzarea noului. Acelaşi mecanism, imitaţia prin contagiune, cu sens negativ însă, apare ca fiind responsabil de modificările comportamentului indivizilor în starea de mulţime. Este vorba despre un alt mare autor francez, Gustav Le Bon – *Psihologia mulţimilor* (1895).

Nu pot fi ignorate ideile de psihologie socială ale lui E.Durkheim, creatorul şcolii sociologice franceze, oponent al gândirii lui Tarde.

Totuşi, un domeniu iese din sfera speculaţiei şi intră în aceea a ştiinţei atunci când începe să experimenteze. Este meritul americanului Norman Triplett de a fi introdus psihologia socială pe calea experimentării, cu studiile din 1897 privind influenţa socială manifestată sub forma facilitării sociale (această sintagmă îi aparţine lui Floyd Allport, 1924).

La începutul sec.XX apar primele cărţi consacrate expres psihologiei sociale: *An Introduction to Social Psychology* (1908), aparţinând englezului William Mc Dougall şi *Social Psychology: An Outline and a Sourceboock,* scrisă de americanul Edward Ross, carte apărută tot în 1908.

Un nume important în primele decenii de viaţă ale psihologiei sociale ştiinţifice este Floyd Allport, care publică în 1924 un manual ce-şi întemeiază analizele, în cea mai mare parte, pe studii experimentale.

Ceea ce numim perioada clasică în psihologia socială debutează cu două experimente importante: experimentul lui Sherif privind efectul autocinetic, experiment considerat drept prototipul procesului psihologic de formare a unei norme în grup (1935) şi cel efectuat de Kurt Lewin şi colaboratorii săi asupra climatelor de conducere. În 1943 se înfiinţează, sub conducerea lui Lewin Centrul de Cercetări pentru Dinamica Grupurilor.

O nouă etapă în devenirea psihologiei sociale poate fi localizată între anii 1945 – 1970, baza pe care se dezvoltă domeniul în această perioadă fiind comanda socială, nevoia de cunoştinţe practice necesare administraţiei, armatei, propagandei, fluxului afacerilor.

Continuator al lui Sherif, Solomon Asch realizează studii asupra percepţiei persoanei şi asupra conformismului. El publică în 1952 o *Psihologie Socială* prin care caută să impună abordarea gestaltistă a fenomenelor psihosociale.

Cel care marchează psihologia socială a deceniilor VI şi VII este Leon Festinger, cu teoria comparării sociale şi teosia disonanţei cognitive.

Studiul atitudinilor, ce a debutat în perioada anterioară cu inventarea scalelor pentru măsurarea acestora (Louis L. Thurstine şi Rensis Lickert), ia amploare acum prin liderul şcolii de la Yale, Carl Hovland, interesat de efectele diferitelor componente ale procesului persuasiunii şi a schimbării atitudinilor pe acestă cale.

Perioada modernă (sfârşitul deceniului VII al secolului trecut) este o perioadă a expansiunii, dar şi a tensiunilor. Pe de o parte sunt inaugurate acum noi domenii ale psihologiei sociale: reprezentările sociale şi influenţa minoritară (S.Moscovici), comportamentul prosocial (B.Latane şi J.Darley), identitatea personală (E.Erickson), identitatea socială (H.Tajfel), atracţia interpersonală (E.Berscheid şi E. Walster), ş.a.. Pe de altă parte, mijlocul deceniului al VII – lea este marcat de o criză a psihologiei sociale, printre ale cărei cauze se situzează: lipsa integrării teoretice, critica statutului de ştiinţă al disciplinei, critica metodelor folosite, contaminarea ideologică, etc. Dar criza nu a însemnat întreruperea sau diminuarea ritmului de publicare a studiilor empirice. În această perioadă, Fritz Heider propune teoria atribuirii, teorie care doreşte să explice procesul prin care individul dă un sens comportamentelor celorlalţi.

Tot acum se dezvoltă cercetările asupra comportamentului de ajutorare, asupra agresivităţii, a stereotipiilor şi discriminării intergrupuri, ceea ce arată impactul redus al crizei în ceea ce priveşte diversificarea intereselor de cercetare şi cantitatea studiilor.

Perioada contemporană a suferit repercusiunile crizei, în principal sub aspect metodologic. Astfel, deşi poziţia dominantă a metodei experimentale nu poate fi pusă la îndoială, ultimele decenii au făcut să apară alternative radicale la psihologia socială tradiţională. Printre acestea se numără construcţionismul social, analiza discursului, psihologia umanistă.

După 1990 au apărut noi orientări teoretice, s-au accentuat unele tendinţe. Asistăm la un reviriment al psihologiei sociale europene. Colaborarea Vest – Est în proiecte de cercetare ştiinţifică a devenit o practice.

Pentru România prăbuşirea sistemului comunist a însemnat dezideologizare şi conectarea la fluxul metodologic şi teoretic din Occident.

III. Psihologia socială în România.

Psihologia socială la noi în ţară îşi are începuturile, la fel ca şi pe alte meleaguri, într-o serie de constatări intuitive, informaţii empirice ale indivizilor despre ei înşişi şi despre alţii, acestea fiind acumulate într-un soi de înţelepciune populară. Elemente incipiente se găsesc în lucrări de filosofie, etică, istorie, etnologie, beletristică, folclor.

Sistematizarea izvoarelor duce la următoarea preuzentare a surselor :

1. Cărţi de comportament – apărute în istoriografie încă din sec. XV – XVI, cum este cazul cărţii " învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său, Teodosie"
2. Elaborările cronicarilor români din sec. XVI – XVII – D.Cantacuzino, G.Ureche, N. Costin, D. Cantemir, etc.
3. Cărţile de călătorie.

A doua jumătate a sec. XIX este marcată de cristalizarea reflecţiei psihosociale româneşti, datorată în special contribuţiei unor gânditori ca: A.D.Xenopol (ideea nevoii de afirmare colectivă), N.Vaschide (o analiză a fenomenelor de imitaţie, corectând limitele teoriei tardiene), D.Drăghicescu (viziunea dinamică, interacţionistă între individ şi societate), C.R. Motru (vorbeşte despre *sufletul colectiv* ca mod de înfăţişare a unui popor în faţa altuia).

În această perioadă, pe care o considerăm clasică, Mihai Ralea susţine la Universitatea din Bucureşti un *Curs de psihologie socială*, ce va fi multiplicat. În aceiaşi ani îşi desfăşoară activitatea de cercetare psihosocială Fl.Ştefănescu – Goangă, L.Bologa, D. Tudoran, C.Sudeţianu, Al.Roşca. Sunt publicate lucrări privind psihologia martorului şi a mărturiei, psihologia reclamei, a conducerii, a opiniei publice.

În anul universitar 1947 – 1948 Al.Roşca predă un curs de psihologie socială experimentală.

În perioada modernă (1961 – 1989), în momentele de relaxare ideologică, în ţara noastră s-au făcut cercetări de psihosociologie concretă şi au apărut lucrări teoretice care îşi păstrează şi azi valabilitatea. Mihai Ralea şi Traian Herseni propun o teorie psihosociologică a succesului (1964) şi publică *Introducere în psihologia socială* (1966).

În anul universitar 1965 – 1966 se reintroduce cursul de psihologie socială la Universitatea din Bucureşti, susţinut de Pantelimon Golu, a cărui *Psihologie socială* va apărea în 1974. În acelaşi an, la Institutul de Psihologie al Academiei ia fiinţă un sector de psihologie socială sub conducerea lui Traian Herseni.

Fenomenele şi procesele cercetate cu predilecţie în etapa modernă a psihologiei sociale la noi, au fost: condiţionarea socială a personalităţii, dinamica grupurilor, relaţiile în grupurile de muncă, intercunoăşterea, relaţiile interpersonale, creativitatea individuală şi de grup.

După anul 1990 psihologia socială contemporană înregistrează un reviriment atât în plan teoretic, dar mai ales în ceea ce priveşte cercetarea concretă, experimentală şi de teren.

IV. Persoana în psihologia socială.

Pentru psihologia socială este foate importantă observarea faptului că procesele psihice nu există ca enităţi separate, autonome , ci aparţin unui om concret. Persoana contează ca loc de geneză a fenomenelor psihice, cadru de referinţă, reperul ce conferă identitate fenomenelor psihice.

Termenul vine din latinescul *persona*, desemnând :

- masca pe cae o purta actorul în timpul interpretării rolului
- rolul interpretat
- actorul ce joacă rolul
- personaj cu sens de valoare socială

Comună acestor accepţiuni este o anumită caracteristică a omului ca persoană – rolul său, funcţia sa socială.

Pentru psihologia socială este importantă înţelegerea persoanei ca sistem deschis, aflat în interacţiune cu mediu natural şi socio – cultural. Situaţiile de interacţiune au proprietatea de a ne modela, a ne solicita să le răspundem, a ne provoca să ne obiectivăm. Reacţionând sub imperiul solicitărilor omul se angajează într-o relaţie foarte complexă de roluri şi funcţiuni sociale, de relaţii şi raporturi ce-şi pun amprenta asupra psihologiei sale. Manifestarea individului în regim de sistem deschis se exprimă în psihologia socială prin două fenomene strâns legate între ele – conceptele de rol şi statut. Statutul şi rolul persoanei sunt două noţiuni corelative, exprimând aspecte ale dinamicii comportamentale generate de relaţia dintre persoană şi situaţie.

1 Statutul persoanei.

Reflectă faptul că în grupuri şi colectivităţi comportamentele persoanelor se diferenţiază potrivit poziţiilor, funcţiilor şi locurilor pe care le ocupă acestea în cadrul anumitor structuri şi situaţii sociale.

Statutul exprimă o poziţie de bază a persoanei în structura socială, poziţie ce poate fi raportată la un rang mai coborât sau mai înalt şi care răspunde unui ansamblu de reguli şi obligaţii.

În concepţia lui J.Stoetzel statutul reprezintă *un ansamblu de comportamente la care cineva se poate aştepta în mod legitim din partea altora.* Astfel, statutul de profesor mă îndreptăţeşte să mă aştept la o sumă de comportamente din partea sudenţilor mei deferenţă, ascultare, respect, etc.), a colegilor mei, a superiorilor, a celorlaţi membri ai societăţii, pentru care statutul de cadru didactiv universitar are o anumită semnificaţie. Fiecare individ deţine, în orice societate, cel puţin o poziţie din care derivă anumite drepturi şi îndatoriri. De regulă însă, el ocupă mai multe poziţii. Astfel, poţi fi concomitent profesor, fiu sau fiică, părinte, membru al unui club sportiv sau ansamblu artistic, etc.

Grupurile sociale se prezintă ca organizări complexe, ca enorme reţele de poziţii, unde toate elementele componente se află în interrelaţie, statutele reprezentând cele mai mici elemente componente ale unui grup organizat în vederea atingerii unui scop comun.

Distingem *statute prescrise* – de exemplu vârsta sau sexul şi *statute câştigate* – de exemplu, acela de lider.

Funcţia statutului reprezintă contribuţia pe care fiecare poziţie recunoscută ca atare de membrii grupului social o aduce la atingerea scopurilor de grup. Evident, funcţia unui statut poate diferi foarte mult în contexte sociale diferite (gândiţi – vă la statutul femeii în societatea occidentală faţă de societatea musulmană, sau la statutul cadrului didactic în România actual, comparativ cu perioada interbelică, de exemplu).

Desemnând şi delimitând comportamentele pe care individul, în virtutea poziţiei sale socio – profesionale este îndreptăţit să le pretindă de la ceilalţi, *statutul dă definiţia socială a persoanei.*

2 Rolul persoanei

Aşa cum am arătat anterior, rolul este un concept corelat celui de statut, datorită faptului că din orice poziţie socială decurg relaţii de reciprocitate şi complementaritate. Semnificaţia unei poziţii rezidă atât în comportamentele pe care ocupantul ei este îndreptăţit să le aştepte dela ceilalţi cât şi reciproc – comportamentele pe care ceilalţi le aşteaptă, în mod legitim, de la persoana aflată în poziţia respectivă. Astfel, rolul apare ca reversul statutului – dacă în virtutea statutului de profesor eram îndreptăţită să mă aştept la ascultare şi respect din partea studenţilor, în virtutea rolului am obligaţia de a-i învăţa, a-i încuraja sau sancţiona, etc.

După expresia lui R. Linton *rolul reprezintă expresia dinamică a statutului.* Plasându-se între prescripţiile statutului şi disponibilităţile acţionale ale persoanei, rolul face trecerea dinspre social spre psihologic. Vorbim, în acest sen,s despre subprocesele de rol – perceperea, înţelegerea, acceptarea şi adoptarea rolului. Primele două subprocese sunt de factură cognitivă, referindu-se la modalitatea în care cineva ia act de prescripţiile rolului şi la meniera în care le procesează. Acceptarea şi adoptarea rolului constituie dimensiunea atitudinal – aptitudinală (cum mă raportez la respectivul rol şi cum îl transpun în practică). Înţelegem astfel de ce, deşi prescripţiile unui anumit rol sunt aceleaşi pentru toţi cei care trebuie să şi-l asume, maniera de interpretare a acesuia va fi absolut unică. (toţi profesorii au printre obligaţiile lor pe aceea de a transmite cunoştinţe, dar modul de predare şi felul în care se raportează la discipolii lor sunt unice).

3 Conflictul de rol

Această sintagmă se aplică deopotrivă conflictelor ce iau naştere în cadrul aceluiaşi rol, prin incompatibilitatea prescripţiilor acestuia (conflict intrarol) sau între diverse roluri pe care un individ le poate deţine (conflict interrol).

În cazul conflictului în cadul aceluiaşi rol ne referim, de exemplu, la situaţia în care două sau mai multe comportamente cerute de rol par sau sunt incompatibile pentru persoana în cauză – ca de pildă, necesitatea de a stabili regului, a pune limite, a sancţiona dar şi aceea de a arăta afecţiune şi a oferi suport moral copiilor (comportamente cerute de rolul de părinte).

Conflictele interrol sunt determinate de mai mulţi factori :

- proliferarea rolurilor în societatea contemporană – de exemplu, necesitatea de a fi, în acelaşi timp femeie de carieră, mamă, soţie, fiică, prietenă, etc.

- inconsistenţa sau echivocul poziţiior şi al modelelor de rol corelative (în această situaţie se află toate poziţiile de intersecţie, fie că apar între două culturi, două clase de vârstă, două grupuri profesionale, etc.)
- articularea deficientă a funcţiilor : cazurile de interferenţă a posturilor într-o organizaţie socială aflată în transformare.

Ca modalităţi de rezolvare a acestor conflicte avem la îndemână trei modalităţi :

- opţiunea – a alege un rol şi a renunţa la altul (altele);
- compromisul – stabilind fie o ierarhie între prescripţii, fie o alternanţă a rolurilor;
- inovaţia – promovarea unui nou tip de rol care ar permite concilierea aşteptărilor contrare;

V. Construcţia socială a eului

Deşi eul este nucleul personalităţii, cel care ne dă sentimentul identităţii de-a lungul vieţii în ciuda diversităţii contextelor pe care le traversăm şi este cu predilecţie obiectul de studiu al personologiei, totuşi nu putem face abstracţie de faptul că el se construieşte în şi prin interacţiune cu ceilalţi. Pentru a vedea că eul este un construct social va trebui să ne aplecăm asupra surselor de cunoaştere de sine din punctul de vedere al psihologiei sociale, sau mai bine zis al cogniţiei sociale, fiind vorba despre informaţiile, atitudinile şi credinţele pe care o persoană le are despre sine.

- O primă modalitate de cunoaştere este evaluarea reflectată. O parte a modului în care ne percepem este determinată de modul în care o fac ceilalţi şi de feedback-ul pe care îl primim de la aceştia. Este probabil prima dintre modalităţile de autocunoaştere puse în joc încă din copilărie, membri familiei fiind în cea mai mare parte răspunzători de imaginea de sine pe care şi-o formează viitorul adult.

  Etichetări ca *slab, neîndemânatic, bleg sau prost* vor fi cu greu îndepărtate şi oricum, individul va depune eforturi mari toată viaţa lui pentru a demonstra că lucrurile nu stau aşa.
- O altă modalitate de autocunăaştere este compararea socială. Este o tendinţă firească şi spontană de a ne raporta la trăsăturile, abilităţile şi realizările celor din jur pentru a ne face o idee despre locul pe care îl ocupăm în societate.

  Teoria comparării sociale a fost propusă de către Leon Festinger, care afirma că dobândim informaţii despre noi înşine comparându-ne calităţile cu aceleaşi calităţi întâlnite la cei din jur. Cu amendamentul că astfel de persoane trebuie să fie similare şi relevante pentru cel care se evaluează. Compararea socială poate avea două sensuri : *în sus*, când ne evaluăm prin comparaţie cu cineva mai bun decât noi, ca imbold pentru a ne perfecţiona respectiva calitate – sau *în jos*, modalitate pe care o folosim pentru a ne creşte stima de sine.
- O altă modalitate de autocunoaştere este aceea a internalizării rolurilor despre care am discutat anterior.Este evident faptul că oamenii achiziţionează informaţii despre ei înşişi şi prin efectuarea comportamentelor prescrise de rolurile sociale.

  Acest fapt este posibil datorită generalizării comportamentelor asociate rolului respectiv şi în alte situaţii (fapt extrem de evident atunci când cineva este taxat ca având o deformaţie profesională).

Conceptul de sine se studiază însă nu doar prin prisma cogniţiei, ci şi a afectivităţii - componenta stimei de sine (self – esteem).Cuvântul *stimă* provine din latinescul *aestimare*, având sensul de apreciere. Astfel, când vorbim despre stima de sine ne referim la aprecierile pozitive sau negative pe care le fac oamenii despre ei înşişi. Deşi este supraevaluat, cel puţin în cultura americană, rolul gândirii pozitive şi al modalităţilor în care aceasta se poate antrena, nu e mai puţin adevărat că felul în care gândeşti despre tine afectează modul în care simţi despre tine şi în fine, modul în care te simţi.

Astfel, există un cerc vicios în care stima de sine scăzută ne introduce, ea atrăgând după sine expectaţii negative (nu sunt în stare), efort scăzut şi anxietate înaltă, eşec, autoblamare, după care întreg acest parcurs se reia.

VI. Percepţia socială şi teoriile atribuirii

Am văzut cum, prin reflectare, prin interpretarea rolurilor şi prin interacţiunea cu alţi oameni ajungem să ne cunoaştem pe noi înşine. Este momentul să ne întrebăm cum ajungem să-i cunoaştem şi înţelegem pe ceilalţi.

Teoriile atribuirii reprezintă un termen generic pentru un grup de teorii care descriu modul în care omul obişnuit interpretează comportamentul social al unei persoane. O notă comună a acestor teorii va fi ipoteza că există cadre clare ce definesc psihologia simţului comun, cu ajutorul căreia omul obişnuit înţelege şi dă sens realităţii.

1 Teoria lui Fritz Heider (The Psychology of Interpersonal Relations).

Pentru Fritz Heider, pionierul acestui domeniu, atribuirea este "procesul prin care omul intuieşte realitatea, o poate prezice şi stăpân „ (1958).

Psiholog de orientare gestaltistă, Heider atrăgea atenţia asupra faptului că, pentru omul obişnuit lumea trebuie să aibă sens, adică să fie percepută ca stabilă, predictibilă şi prin aceasta, controlabilă. Cum altfel ne-am putea orienta într-un mediu care este în continuă schimbare ?

Omul obişnuit este privit ca un soi de om de ştiinţă intuitiv sau spontan; astfel, în viaţa de toate zilele, ca şi în ştiinţă, indivizii uzează de teorii, de ipoteze, de principii de concordanţă (toate fiind implicite). Procesul de atribuire este un proces de producere de sens. Găsirea sensului constă în atribuirea – subiectivă, dar nu arbitrară – unei cauze sau unui set de cauze pentru un eveniment sau un comportament observate.

Ideea centrală este aceea că evenimentele şi conduitele rezultă sau se datorează unor forţe şi determinisme care emană fie din persoanele în cauză, fie din mediu. În primul caz vorbim despre cauzalitate internă sau factori dispoziţionali, în cel de al doilea, de cauzalitate externă sau factori situaţionali (de exemplu, eşecul la un examen este explicat fie prin apel la dispoziţii interne – este leneş, prost pregătit, etc., fie prin apel la situaţia externă – subiectele sunt foarte dificile, examinatorul sever).

2. Teoria inferenţei corespondente a lui Jones şi Davis

Inferenţă este un termen preluat din logică, unde are sensul de modalitate prin care se trece de la premise la concluzie. În acest caz premisele sunt comportamentele celorlalţi, iar concluzia este cea pe care o tragem în legătură cu determinanţii actelor acestora. Pe scurt, autorii încearcă să explice cum realizează oamenii inferenţe despre trăsături ale semenilor lor pornind de la acţiuni ale acestora. (Oare cel care donează bani pentru o acţiune de binefacere este un altruist, ori cel care comite un act agresiv este o bestie ?).

- Primul factor care ne influenţează judecata este posibilitatea actorului (cel pe care îl observăm) de a alege un comportament sau altul.
- Al doilea factor care intervine este gradul de expectaţie pe care-l avem faţă de conduita în cauză. Cu cât se depărtează mai mult de prescripţile rolului, cu atât mai personală şi mai relevantă este aceasta pentru observator.
- În al treilea rând, în cadrul inferenţelor pe care le facem sunt mai relevante actele care nu par a duce la consecinţe favorabile pentru actor, ceea ce înseamnă că nu situaţia ci o dispoziţie individuală îl împinge pe acesta să dezvolte un anumit tip de comportament.

Rezumând, cu cât actorul este mai liber în alegerea sa, cu cât este mai neconform comportamentul cu ceea ce se aşteaptă în mod normal şi cu cât mai indezirabile sunt urmările unei asemenea alegeri, cu atât mai mare va fi puterea inferenţei corespondente.

3 Modelul covariaţiei (H.Kelly).

Dacă modelul anterior descris arată modul în care, pornind de la conduite oamenii realizează inferenţe în privinţa dispoziţiilor interne care le-au provocat, teoria lui Kelly ridică o altă problemă:

comportamentul se poate datora nu doar factorilor interni ci şi celor situaţionali, externi. Cum se realizează distincţia ?

Conform autorului, oamenii fac atribuiri folosind un principiu al covaraţiei ; pe scurt, dacă ceva este cauza unui comportament acel ceva trebuie să fie prezent în toate situaţiile în care comportamentul se produce şi absent acolo unde nu se produce. Dacă informaţia provine din observaţii repetate, atunci observatorul va grupa informaţiile în trei categorii importante:

- informaţie consensuală, care provine de la comportamentul unor persoane diferite aflate în aceeaşi situaţie;
- informaţie distinctivă, care priveşte comportamentul unei aceleiaşi persoane în condiţiile acţiunii unor stimuli diferiţi;
- informaţia consistentă, care dă seama de comportamentul unei persoane, în prezenţa unui singur stimul, dar de-a lungul timpului, în situaţii diferite.

Conjugarea acestor trei tipuri distinct de informaţii, crede Kelly, îl conduce cu siguranţăn pe observator la atribuirea de dispoziţii stabile. Desigur, nu întotdeauna deţinem informaţii atât de amănunţite despre o persoană. Cel mai adesea trebuie să inferăm cauze ale comportamentului celuilalt pornind de la o singură observaţie, de la informaţie lacunară. În acest caz, mecanismul atribuirii suferă schimbări radicale, realizându-se prin ceea ce Kelly a numit *scheme cauzale*- credinţe sau chiar prejudecăţi pornind din experienţă, despre modul în care unele tipuri de cauze produc prin interacţiune un anume tip de efect.

4. Erori în procesul atribuirii.

a. Eroarea fundamentală de atribuire

Numim eroare fundamentală de atribuire tendinţa ca, în judecarea comportamentelor celorlalţi să subestimăm rolul situaţiei şi să supraestimăm rolul dispoziţiilor personale.

b. Efectul actor – observator

Cercetările au arătat că actorii tind să aribuie propriile lor comportamente unor cazâuze externe, în timp ce observatorii tind să atribuie aceleaşi comportamente unor cauze interne.

O eroare înrudită cu eroarea actor – observator este cea legată de atribuirea cauzelor succesului sau eşecului. Astfel, succesul se datorează unor factori personali, iar eşecul unora situaţionali (lucru de înţeles, dacă avem în vedere faptul că a ne menţine stima faţă de noi înşine constituie un mecanism important în ordinea adaptării).

VII. Teoria disonanţei cognitive

Vom vedea în partea a doua a cursului cum atitudinile se pot schimba ca urmare a persuasiunii. Dar, la nivelul persoanei avem de analizat una dintre teoriile care privesc schimbarea atitudinilor ca urmare a disonanţei resimţite de individul în cauză. De foarte multe ori oamenii se angajează în conduite care nu sunt consistente sau nu exprimă convingerile lor, de exemplu ca parte a unui rol social pe care trebuie să-l interpretăm la servici, sau pentru a nu-i nemulţumi pe ceilalţi. Cum ne simţim însă, ca urmare a faptului că între convingerile şi comportamentul nostru nu există concordanţă şi ce se întâmplă ca efect al percepţiei acestei lipse de consistenţă ?

Leon Festinger încearcă să explice aceste lucruri cu ajutorul teoriei disonanţei cognitive, înţeleasă ca o stare psihologică neplăcută resimţită de indivizi în momentul în care două cogniţii ale noastre în privinţa aceluiaşi obiect se află în conflict (este important de reţinut că deşi discordanţa poate surveni între două evaluări, între cunoştinţe şi evaluări sau între atitudine şi comportament, până la urmă incongruenţa este la nivel mental, deci cognitiv). De exemplu, există disonanţă între cunoaşterea faptului că fumatul este dăunător şi plăcerea pe care o resimt fumătorul, între a fi obligat de presiunea socialului să blamezi un anumit tip de comportament, pe care de altfel îl promovezi în viaţa particulară, între a investi timp şi efort pentru o activitate şi ceea ce simţi când aceasta se dovedeşte inutilă şi lipsită de recompense, etc. Sursele de disonanţă pot fi multiple şi fiind vorba despre o stare neplăcută, indivizii vor căuta moduri de a reduce disonanţa.

Să presupunem că suntem la regim şi tocmai am mâncat ceva nepermis – tort de ciocolată, de exemplu. Există următoarele posibilităţi:

- schimbarea atitudinii – “ de fapt nu am nevoie să ţin regim”

- schimbarea percepţiei asupra comportamentului – "nu a fost decât o feliuţă de tort"
- adăugarea de cogniţii consistente – " ciocolata este foarte hrănitoare şi reduce anxietatea"
- minimizarea importanţei conflictului – " nu contează că sunt peste greutatea admisă ca normă, în fond sunt oricum atrăgătoare"
- minimizarea posibilităţii de alegere – " nu puteam supăra gazda, care s-a străduit să ne facă acest desert "

După cum aţi observat starea de disonanţă nu duce neapărat la schimbarea atitudinii, acesta fiind doar unul dintre modurile de obţinere a consonanţei, în rest producându-se o serie de destructurări şi restructurări cognitive, de justificări şi raţionalizări.

VIII. Relaţiile interpersonale

Cercetarea persoanei din punctul de vedere situaţional, punct de vedere propriu psihologiei sociale, implică urmărirea ei din perspectiva acţiunii pe care o exercită asupra altora şi a influenţei pe care o suportă de la aceştia, adică urmărirea ei din perspectiva interacţiunii.

În forma sa primordială, interacţiunea psihosocială se realizează în cadrul relaţiilor interpersonale.

În sens larg, relaţiile personale reprezintă orice legătură între indivizi sub forma perceperii, înţelegerii, evaluării şi preferării sau respingerii unei persoane de către o alta.

În sens restrâns, relaţiile interpersonale designează uniunea psihică bazată pe o legătură inversă sau feed – back dezvoltat şi implicând minimum două persoane.

Relaţiile interpersonale se caracterizează prin reciprocitate şi conştiinţa relaţiei. Într-o relaţie interpersonală, fiecare participant înglobează în câmpul conştiinţei lui atât pe el însuşi, cât şi pe partenerul său, precum şi elementele mediului comun. Comportamentul fiecărui participant devine stimul pentru comportamentul celuilalt, astfel încât ei se reglează reciproc. În procesul interacţional, participanţii se adaptează în permanenţă unul la celălalt (ceilalţi). Totalitatea acestor fenomene poartă numele de *câmp mutual împărtăşit.*

1. Sociabilitatea – bază a relaţiilor interpersonale

Suportul relaţiilor psihosociale îl constituie o trebuinţă umană fundamentală – aceea a sociabilităţii, a faptului că pentru a-şi desfăşura viaţa normal individul are nevoie de relaţii cu semenii săi.

Schutz găseşte trei aspecte ale trebuinţei de relaţionare :

a. trebuinţa de incluziune – este primordială, apărând deja la copilul mic sub forma apetitului de comunicare, a dorinţei de a fi îngrijit, de a atrage atenţia, a fricii de a fi neglijat.
b. nevoia de control – în funcţie de particularităţile individuale, omul simte nevoia fie de a domina, fie de a fie de a fi controlat de către alţii.
c. Nevoia de afecţiune – reclamată mai ales în cuplul diadic.

Câteva dintre tipurile de relaţii interpersonale care pot exista şi coexista sunt următoarele:

- relaţii funcţionale (socio – profesionale)
- relaţii de intercomunicare
- relaţii intercognitive
- relaţii simpatetice sau preferenţiale.

Desigur, analiza este făcută doar în scop didactic, pentru că real, oamenii funcţionează simultan pe toate „palierele" personalităţii lor.

Dintre aceste tipuri de relaţii ne vom opri asupra relaţiilor simpatetice sau preferenţiale, bazate pe criteriul opţiunii afective.

Relaţiile simpatetice sunt structurate pe trei dimensiuni : atracţie, respingere, indiferenţă.

J.L.Moreno, inventatorul sociometriei (aplicarea măsurii = metrum, la fiinta sociala = socius) vorbeşte despre existenţa a doi vectori: unul centrifug (ceea ce pleacă de la persoană) şi altul

centripet (ceea ce vine spre persoană). Astfel, vectorul centrifug defineşte totalitatea sentimentelor de atracţie, respingere sau indiferenţă pe care un subiect le încearcă faţă de membri din anturajul său, iar vectorul centripet reprezintă totalitatea sentimentelor pe care persoana le suscită în ceilalţi.

Calcularea atracţiilor şi respingerilor pe care cineva le emite faţă de ceilalţi ne va da *indicele expansivităţii sociale*, iar numărul de atracţii şi respingeri primite ne va furniza *indicele statutului social* sau a integrării sociale a individului. Astfel, pornind de la relaţiile interpersonale, vom avea o gamă foarte largă de tipuri de relaţii – cele de reciprocitate (în care fie că partenerii se atrag, fie că se respuing mutual),

Situaţii de unilateralitate, în care sentimentele unei persoane nu sunt împărtăşite şi de cealaltă persoană, statute privilegiate, cum este cel al centralităţii, individul care suscită cele mai multe sentimente de atracţie, neutralitatea – desemnând un număr mare de reacţii de indiferenţă pe care un individ la manifestă faţă de ceilalţi sau izolarea, poziţie ingrată, autoimpusă sau impusă de grup, relevată printr-un mare număr de sentimente de respingere îndreptate către un individ.

2. Factori cu incidenţă asupra relaţiilor simpatetice

Un prim factor este reprezentat de cadrul spaţial, de viaţă. Există o influenţă puternică a proximităţii spaţiale asupra modului în care se formează relaţiile simpatetice, fie ele amicale, fie de parteneriat erotic. În literatura de specialitate referitoare la cuplu, primul filtru în alegerea maritală este considerat filtrul proximităţii.

Un al doilea factor care pare a avea importanţă este cel socio – economic. Multe contacte sunt favorizate de reţeaua de status – roluri sociale. Indivizii ale căror statute corespund este probabil că frecventează aceleaşi cercuri, au aceleaşi tipuri de activităţi, se supun aceloraşi cutume sociale.

Nu în ultimul rând factorii axiologici, sistemele de norme şi valori împărtaşite reprezintă importante fundamente pentru relaţiile simpatetice.

3. Teorii privind atracţia interpersonală :

1.Un prim grup de teorii consideră recompensa ca bază a atracţiei interpersonale, prin trei modalităţi principale :

a. O persoană care manifestă faţă de noi grijă, suport, afecţiune.
b. O persoană ale cărei caracteristici – frumuseţe, inteligenţă, farmec - ne recompensează
c. O persoană prin intermediul căreia putem accede la recompensă

4. Teoria echilibrului – F.Heider – postulează faptul că oamenii simt nevoia unei consistenţe, unui echilibru atât în cogniţiile, cât şi în sentimentele şi relaţiile lor sociale. De aceea, relaţiile echilibrate sunt percepute ca gratifiante, iar cele neechilibrate ca neplăcute. Echilibrul este dat de reciprocitatea dintre ceea ce dăm şi ceea ce primim într-o relaţie. Exemplul cel mai elocvent al unei astefl de relaţii gratifiante, echilibrate este prietenia. Prietenia poate fi considerată relaţia psihosocială de durată dintre două fiinţe umane, rezultat al alegerii libere şi bazate pe afecţiune, încredere şi preţuire mutuală.

Caracteristici ale acestui tip de relaţie sunt :

- are în centrul ei afectivitatea şi preţuirea reciprocă, fiind o relaţie autentică între două persoane egale, dincolode condiţia socială sau de altă natură.
- reprezintă o relaţie de durată – simpatiile ocazionale neputând fi cuprinse în această categorie.
- se bazează pe acordarea de sprijin moral, susţinere şi apărare mutuală.
- respectul reciproc face ca, chiar în condiţiile existenţei unor tensiuni, conflicte, acestea să poată fi depăşite. Mai mult, prietenii sunt dispuşi să-şi ierte greşelile, dar nu condescendent ci cu înţelegerea felului unic de a fi şi a se manifesta al celuilalt.

BIBLIOGRAFIE MINIMALĂ OBLIGATORIE

1. N.Radu, C.Furtună şi colab. – *Psihologie socială,* Editura Fundaţiei *România de Mâine,* Bucureşti,1998.
2. Sharon S.Brehm, Saul M. Kassin – *Social Psychology,* Editura Houghton Mifflin, Boston, 1990.
3. W.Doise, J.C.Deschamp, G.Mugny – *Psihologie socială experimentală,* Editura Polirom, Iaşi, 1996.
4. A.Neculau (coord.) – *Manual de psihologie socială*, Editura Polirom, Iaşi, 2004
5. S.Moscovici – *Psihologia socială sau maşina de fabricat zei,* Editura Polirom, Iaşi, 1997
6. P.Golu – *Psihologie socială,* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1973
7. G.Le Bon – *Psihologia mulţimilor,* Editura Anima, Bucureşti, 1990

TESTE DE AUTOEVALUARE

____ 1. Psihologia socială studiază :

a. societatea, sub aspectul structurii si functionării sale
b. individul, sub aspectul functionării sale psihologice
c. interactiunea dintre psihologic si social
d. interactiunea dintre individ si societate.

____ 2. Oponentul gândirii lui Tarde este:

a. G. le Bon
b. E. Durkheim
c. J.Piaget

____ 3. Statutul reprezintă ansamblul comportamentelor :

a. la care sunt îndreptătit să mă astept din partea altora
b. la care ceilalti sunt îndreptătiti să se astepte din partea mea
c. la care ceilalti nu s-ar astepte, cunoscându-mă în viata de zi cu zi.

____ 4. Rolul este:

a. sinonimul statutului
b. omonimul statutului
c. reversul statutului
d. notiune corelativă celei a statutului

____ 5. Trebuinta de relationare cunoaste următoarele aspecte:

a. trebuinta de control
b. trebuinta de incluziune
c. trebuinta de afectiune
d. trebuintele sexuale
e. trebuinta de statut.

____ 6. Următorii factori generează agresivitatea:

a. aglomeratia
b. fumul de tigară
c. timpul frumos
d. apatia

e. mirosurile neplăcute
f. abulia

____ 7. Două dintre conditiile necesare pentru a defini un comportament ca prosocial sunt :
a. să existe libertatea alegerii
b. comportamentul să fie retribuit
c. comportamentul să fie motivat extrinsec
d. să existe intentia de a ajuta
e. să existe un martor al comportamentului

____ 8. Există disonantă cognitivă atunci când :
a. doi indivizi sunt în conflict cu privire la acelasi obiect
b. doi indivizi sunt în conflict cu privire la aceeasi idee
c. există două sentimente ale nostre aflate în conflict
d. două cognitii se află în conflict.

____ 9. Numim eroare fundamentală de atribuire :
a. tendinta de a-i judeca pe toti cei cu care venim în contact
b. tendinta de a atribui cauzele succesului în interior si pe cele ale esecului în exterior
c. tendinta de a supraestima în explicarea comportamentului unei persoane factorii interni, dispozitionali, în defavoarea celor externi, situationali.
d. tendinta de a atribui propriul comportament unor cauze externe

____ 10. Relatiile simpatetice se mai numesc si :
a. socio – profesionale
b. functionale
c. comunicationale
d. preferentiale
e. cognitive

____ 11. Teoria atribuirii operează cu următoarele concepte :
a. actor
b. observator
c. manipulare
d. influentă
e. inferentă

____ 12. Nivelele de studiu al psihologiei sociale sunt :
a. grupurile mici, grupurile mari, societatea
b. persoana, relatiile interpersonale, grupurile mici, grupurile mari
c. persoana, relatiile interetnice, grupurile mari.
d. persoana, relatiile interpersonale, grupurile de muncă.

____ 13. Citatul „ Punctul de vedere psihosocial există. El se traduce printr-o lectură ternară a faptelor si a relatiilor”apartine lui:
a. S.Moscovici
b. T.Herseni
c. Gustav LeBon

____ 14. Indicele statutului sociometric este dat de :
a. numărul alegerilor primite

b. numărul alegerilor emise
c. numărul respingerilor emise
d. numărul respingerilor primite.

____ 15. Asertiunea “Cunoasterea de sine este dată de feedbackul pe care îl primim de la cei din jur cu privire la la propria noastră persoană” face parte din :

a. teoria comparăii sociale
b. teoria interiorizării rolurilor
c. teoria evaluării reflectate
d. teoria autoperceptiei